

Формування системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників

Людмила Білан,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методики
навчання Національного
університету біоресурсів
і природокористування України

Розкрито історію формування системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти.

Реформування вищої освіти України відповідно до основних принципів реалізації освітньої концепції Болонського процесу вимагає тісного взаємозв'язку науки, освіти та виробництва, що, в свою чергу, обумовлює самостійність вищих навчальних закладів у вирішенні питання відкриття нових спеціальностей відповідно до потреб ринку праці.

Перспективними напрямками підготовки фахівців для агропромислового комплексу України на сучасному етапі його розвитку стали ті, що пов'язані з запровадженням нових підходів до використання природних ресурсів і проблемами їхнього відновлення; альтернативними джерелами енергетики; підприємницькою діяльністю; виробництвом продукції рослинництва і тваринництва та первинною її переробкою; сервісним обслуговуванням; зеленим туризмом.

Аграрна вища освіта не може не реагувати на проблеми суспільства, оскільки залежить саме від його попиту, а її якість прямо пропорційно — від кадрового забезпечення аграрних вищих навчальних закладів та рівня професійної підготовки їхніх педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Проблематика аграрної освіти завжди викликала значний інтерес науковців, оскільки як педагогічний феномен її можна досліджувати за різними напрямками. Зокрема, дослідженню особливостей її розвитку на різних історичних етапах присвячені праці Г. Гатліха, К. Івановича, Т. Іщенко, В. Коропова, І. Мещерського, І. Міклашевського, О. Михайлюк, С. Улюкаєва, В. Яблонського.

Однак аналіз історико-педагогічної літератури дає підстави констатувати, що проблема формування та удосконалення системи підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти в національній історіографії ще не була предметом спеціального дослідження і потребує подальшого наукового розроблення. У зв'язку з цим, метою нашої статті є здійснення історико-педагогічного аналізу процесу формування системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти.

Система аграрної освіти нерозривно пов'язана з агропромисловим виробництвом, яке є замовником та споживачем фахівців-аграрників. У вищих навчальних закладах аграрного профілю готують спеціалістів для сільського (агробіологічних, агроінженерних та агроекономічних профілів), лісового, рибницького господарств, ветеринарної медицини та переробної промисловості [2, с. 3]. Аграрні вищі навчальні заклади здійснюють підготовку не лише фахівців

для виробничо-технологічної діяльності, а й численних організаційно-управлінських, педагогічних і наукових кадрів для галузі сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості.

Аналіз архівних та опублікованих джерел показав, що формування системи підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти — це тривалий і складний процес, який розпочався ще в XIX ст.

Вже тоді на території України існувала досить розгалужена система аграрної освіти, основу якої на початковому етапі становили нижчі та середні аграрні навчальні заклади, що були впроваджені "Положенням і штатами рільничого училища" 1878 р., яке регламентувало діяльність середніх аграрних навчальних закладів, а також "Нормальним положенням для нижчих сільськогосподарських шкіл" 1883 р.

Існуюча система аграрної освіти нижчого та середнього рівня у досліджуваній період включала сільськогосподарські училища, загальні сільськогосподарські школи першого та другого розрядів, спеціальні сільськогосподарські школи (садівництва, виноградарства, городництва, лісорозведення, сільськогосподарського ремісництва тощо), практичні школи.

На основі практичних сільськогосподарських шкіл відкривалися додаткові класи або відділи — суспільно-аграрні, інструкторські та педагогічні, випускники яких працювали помічниками вчителів народних шкіл.

Аналіз історико-педагогічної літератури показав, що так звані "педагогічні класи" не повною мірою виправдали ті надії, які на них поклалися. Головною причиною стала обмежена їхня кількість за браком коштів та відсутністю кваліфікованих викладацьких кадрів. Все це зумовило пошук інших шляхів розв'язання аналізованої проблеми, і тому, було визнано необхідним розширення їхньої мережі та удосконалення діяльності на вищому рівні.

Нижчі сільськогосподарські школи готували обізнаних та вмілих працівників сільського господарства і фахівців для окремих його галузей. Мережа цих шкіл була досить широкою, що уможливило залучення до занять великої кількості землеробів, але водночас вимагало великої кількості підготовлених викладацьких кадрів цього профілю.

Викладачі нижчих сільськогосподарських шкіл мали вищу, середню або нижчу освіту (з вищою і середньою сільськогосподарською освітою близько 30 %, з нижчою — відповідно 70 %, які переважно проводили практичні заняття) [1, с. 155].

Поступово підготовку викладачів професійно-орієнтованих дисциплін у галузі сільського господарства почали здійснювати на річних педагогічних курсах, які відкривалися середніми аграрними навчальними закладами. Значимо, що відкривалися вони безсистемно, їх було мало, термін існування — нетривалим, а розвиток мав стихійний характер. Зокрема, на українських землях, педагогічні курси працювали на базі середнього сільськогосподарського училища в с. Дергачі неподалік Харкова.

У системі середньої спеціальної освіти дореволюційної Російської імперії, до складу якої входила більша частина українських земель, організація навчальної роботи та методика викладання значно залежали від професійного рівня викладацького складу. Слід зауважити, що у різних типах середніх спеціальних навчальних закладів освітній та науковий рівень викладачів був різним. У деяких з них всі викладачі мали вищу освіту, а в інших лише — викладачі загальноосвітніх дисциплін. Так, у землемірно-таксаторських класах, які працювали при гімназіях, правила передбачали, що "для викладання спеціальних навчальних дисциплін

власне землемірно-таксаторського курсу призначаються особливі викладачі із місцевих фахівців чи з представників межового відомства, які також, як і всі інші викладачі гімназії, повинні мати вищу університетську або спеціальну освіту" [7, с. 287].

У свою чергу, середня освіта цього профілю сприяла становленню та активному розвитку перших аграрних вищих навчальних закладів, оскільки вимагала підвищення фахового рівня підготовки викладачів сільськогосподарських дисциплін.

У цілому, характерною рисою провідних вчених, педагогів і діячів аграрних вищих навчальних закладів XIX — початку XX ст. були не тільки високий професіоналізм, прагнення закласти фундамент наукових знань про сільське господарство та громадська активність, а й всебічна гуманітарна підготовка, широта світогляду та інтересів. Знання кількох мов, обізнаність з музикою, літературою, театром, живописом були природними і необхідними. Читання лекцій вважалося справою честі кожного дослідника і педагога найвищого рівня.

Діяльність викладачів регулювалась відомчим регламентом, вони перебували на державній службі та мали відповідні статусу і ступеню права [6].

Результати статистичного аналізу виявлених матеріалів показали, що штат викладачів у аграрних вищих навчальних закладах був недостатнім [3; 4]. У зв'язку з цим, на них покладалося викладання всіх навчальних дисциплін, і в більшості випадків вони не спеціалізувались на викладанні лише загальноосвітніх, спеціальних або допоміжних дисциплін. Один і той самий педагог міг викладати декілька різних навчальних дисциплін, тому аграрні вищі навчальні заклади намагались готувати якнайбільше своїх вихованців до здійснення професійної педагогічної діяльності.

Слід також зазначити, що Міністерством державного майна у перших роках XX ст. було розроблено проект відкриття Агроедагогічного інституту в м. Псков. Та у зв'язку з початком Першої світової війни 1914 р. спроба виявилась невдалою.

Розвиток агропедагогічної освіти набув стабільного характеру лише після революційних подій 1917 р.

Офіційно система підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників для закладів аграрної освіти була затверджена у 1925 р. з відкриттям вищих педагогічних курсів у чотирьох сільськогосподарських інститутах з метою підготовки викладачів професійно-орієнтованих навчальних дисциплін у галузі сільського господарства для технікумів аграрного профілю. Вперше вищі педагогічні курси були відкриті в Московській сільськогосподарській академії ім. К. А. Тимірязєва, які в 1929 р. були реорганізовані в Агроедагогічний інститут, що проіснував до 1934 р., після чого був знову перетворений на агропедагогічне відділення, а у 1950 р. — агропедагогічний факультет академії [5, с. 144].

За прикладом цього навчального закладу подібні агропедагогічні факультети почали створювати й інші сільськогосподарські інститути. Їхніми абітурієнтами могли бути особи, які мали аграрну або економічну повну вищу освіту та стаж роботи у сільському господарстві не менше трьох років.

Досвід професійної діяльності надав можливість майбутнім викладачам досконало володіти навчальним матеріалом професійно-орієнтованих дисциплін у галузі сільського господарства. Крім того, вступники склали іспити з навчальних дисциплін за обраною спеціальністю, оскільки в подальшому здійснювалась їх підготовка як викладачів фахових дисциплін.

Наприклад, на педагогічному факультеті Московського інституту механізації та електрифікації сільського господарства готували викладачів для технікумів механізації сільського господарства, що викладали цикли професійно-орієнтованих дисциплін для студентів, які навчалися за двома спеціальностями — "трактори та автомобілі" і "сільськогосподарські машини".

На агропедагогічному факультеті Московської сільськогосподарської академії ім. К. А. Тимірязєва також велась підготовка викладачів для сільськогосподарських технікумів та училищ з агрономічних, зоотехнічних та економічних дисциплін і дисциплін циклу механізації та електрифікації сільського господарства.

Протягом перших 32 років роботи цей факультет підготував 2500 викладачів сільськогосподарських дисциплін, а в подальшому випускав щороку не менше 125 педагогічних працівників, які, здобувши педагогічну освіту і захистивши кандидатські та докторські дисертації, набували статусу науково-педагогічних працівників і викладали, відповідно, у сільськогосподарських інститутах та академіях [5, с. 146].

Термін навчання на агропедагогічних факультетах становив один рік, протягом якого студенти поглиблювали знання з професійно-орієнтованих дисциплін. Їхня педагогічна підготовка включала вивчення педагогіки, психології та методик навчання сільськогосподарських дисциплін за обраною спеціальністю.

Навчальним планом підготовки викладачів сільськогосподарських дисциплін передбачалась й шеститижнева педагогічна практика у сільськогосподарських технікумах, під час якої студентам потрібно було провести від 10 до 12 уроків різного типу та опанувати специфіку методичної роботи викладача [5, с. 147]. Крім того, на агропедагогічних факультетах сільськогосподарських вищих навчальних закладів паралельно відкривали курси підвищення кваліфікації, де студенти також мали можливість отримати спеціальну педагогічну підготовку та перепідготовку.

За зразком перерахованих агропедагогічних факультетів був створений і педагогічний факультет Національного університету біоресурсів та природокористування України, який став центром підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів Міністерства аграрної політики України (щорічно випускає майже 120 фахівців для різних навчальних закладів та установ).

Педагогічний факультет НУБіП України було засновано ще у 1963 р. з метою підготовки викладачів для середніх сільськогосподарських навчальних закладів України, Білорусії та Молдови. Першим деканом був П. Русаков, потім деканат очолювали професори І. Хоменко, І. Кравець, П. Лузан та доценти В. Слюсаренко, Т. Грабовська, Н. Батечко. З 2009 р. педагогічним факультетом керує доктор педагогічних наук, доцент В. Свистун.

Діяльність педагогічного факультету забезпечують науково-педагогічні працівники трьох кафедр: "методики навчання", "педагогіки", "соціальної роботи та психології".

На сьогодні факультет здійснює перепідготовку фахівців з повною вищою освітою аграрного профілю, надаючи їм другу вищу освіту за напрямом 0101 "Педагогічна освіта" зі спеціальності "Професійне навчання" з набуттям кваліфікації "педагог з професійного навчання".

Під час навчання у майбутніх педагогічних працівників формують знання з психолого-педагогічних дисциплін, уміння та навички щодо організації навчально-виховного процесу у ВНЗ.

У 2005 р. на факультеті започатковано магістерську підготовку фахівців напряму 0000 "Специфічні категорії" зі спеціальності 8.000005 "Педагогіка вищої школи", яка здійснюється на основі базової вищої освіти аграрного профілю і дає можливість набутти кваліфікацію "викладач вищого навчального закладу".

З 1996 р. на факультеті певний період функціонували курси підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників. У 1999—2006 рр. діяла й спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 13.00.02 "Теорія і методика професійного навчання (сільськогосподарські дисципліни)".

Нині на факультеті здійснюється підготовка кандидатів та докторів педагогічних наук за спеціальностями 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" та 13.00.02 "Тео-

рія та методика професійного навчання" (сільськогосподарські дисципліни).

Сьогодні у складі педагогічного факультету функціонує Навчально-науковий центр педагогічних технологій та якості освіти.

Педагогічний факультет тісно співпрацює з Академією педагогічних наук України, Департаментом аграрної освіти, науки та дорадництва Міністерства аграрної політики України, Науково-методичним центром аграрної освіти, Інститутом професійно-технічної освіти АПН України, Українською інженерно-педагогічною академією та ін. Крім того, науково-педагогічні працівники факультету беруть участь у міжнародних програмах спільно з: кафедрою дидактики садово-паркового факультету ім. Гумбольдта (Берлін, Німеччина), педагогічним факультетом Вагенінського університету, кафедрами педагогіки і психології Словацького університету в м. Нітра (Словаччина) та Чеського сільськогосподарського університету (м. Прага), Центром освіти м. Пловдива (Болгарія), Айовським державним університетом, Ольштинським університетом (Польща).

Міжнародні зв'язки розширюються й шляхом участі та обміну досвідом науково-педагогічних у міжнародних науково-практичних конференціях та публікаціями наукових статей.

Отже, аграрна освіта в Україні успішно розвивається, інтегруючись у європейський освітній простір.

Список використаної літератури

1. *Гандиш А. М.* Чернігівське земство і сільськогосподарська освіта / А. М. Гандиш // Український селянин : праці Науково-Дослідного інституту селянства / Ін-т історії України НАН України. — Черкаси, 2001. — Вип. 3. — С. 153—155.
2. *Вища аграрна освіта України / за ред. Талюти Л. М.* — К. : Зовнішторгвидав України, 2003. — 251 с.
3. *Відношення Київського губернатора Київському, Подільському та Волинському генерал-губернатору у справі щодо клопотання Ради Харківського ветеринарного інституту про проведення реформи ветеринарних інститутів.* — ЦДІАУ. — Ф. 442, оп. 656 (1905), од. зб. 243, арк. 1—2.
4. *Відомості Департаменту поліції та Міністерства народної освіти від 27 лютого 1902 р. про відвідування міністром народної освіти вищих навчальних закладів м. Харкова.* — ЦДІАУ. — Ф. 385, оп. 1 (1902), од. зб. 881, арк. 28—29.
5. *Іванович К.А.* Сельскохозяйственное образование в СССР / К. А. Иванович — М. : Совет. наука, 1958. — 240 с.
6. *Подання Чернігівської семінарії від 9 квітня 1852 р. про зарахування служби випускникам агрономічного інституту, які проходили її у духовно-навчальному відомстві, у стаж як чиновникам Палати державного майна.* — ЦДІАУ. — Ф. 711, оп. 2 (1852), од. зб. 44786, арк. 9—16.
7. *Про відкриття у м. Києві при Другій Київській чи Губернській гімназії землемірно-таксаторських класів та призначення в них інспектора та викладачів наук за наказом начальника межовим корпусом (№ 1933 від 27 травня 1860 р.).* — ДАКО. — Ф. 35, оп. 1 (1860), од. зб. 70, арк. 287—29.